

Polska półka filmowa

**Krótkometrażowe filmy aktorskie i animowane
w nauczaniu języka polskiego jako obcego**

Podręczniki i Skrypty

Uniwersytetu Śląskiego
w Katowicach
nr 198

50^{lat} **Uniwersytetu**
Śląskiego
w Katowicach

Justyna Hanna Budzik, Agnieszka Tambor

Polska półka filmowa

Krótkometrażowe filmy aktorskie i animowane
w nauczaniu języka polskiego jako obcego

Redaktor serii: Kultura i Język Polski dla Cudzoziemców
Romuald Cudak

Recenzenci
Wacław M. Osadnik
Piotr Garncarek

Opisy filmów – Justyna Hanna Budzik

Sekcja „Trzeba i warto wiedzieć” – Agnieszka Tambor

Scenariusze zajęć:

- *Dwaj ludzie z szafą, Mazurek, Mika, Moje miejsce, Podróż, Reksio poliglota, Schody i Katedra, Szkoła, Święto Zmarłych* – Justyna Hanna Budzik
- *Animowana historia Polski, Bankiet, Brzydkie słowa, Danny Boy, Sezon na kaczkę, Tango, Warszawianka* – Agnieszka Tambor

Wstęp*

W glottodydaktyce, nie tylko polonistycznej oczywiście, film jest bardzo ważnym narzędziem edukacyjnym, pomocnym zarówno w podnoszeniu kompetencji językowych, jak i w wyuczaniu elementów realioznawstwa, literatury, wiedzy o kulturze i historii kraju. Nabycie kompetencji kulturowej jest jednym z warunków osiągnięcia bilingwizmu kulturowego, który zajmuje ważne miejsce w Europejskim Systemie Opisu Kształcenia Językowego. Lektorzy, którzy chcą włączyć materiały filmowe w tok swoich zajęć językowych, mogą szukać wskazówek metodycznych zarówno w opracowaniach z zakresu glottodydaktyki, jak i w programach szkolnej oraz pozaszkolnej edukacji filmowej, w których przez lata wypracowano różne strategie pracy z filmem jako tekstem kultury.

Obecność elementów wiedzy o filmie w edukacji szkolnej (przede wszystkim – polonistycznej) w Polsce wywodzi się z tradycji pedagogicznej, której źródeł szukać należy przed II wojną światową w pismach filozofa Leopolda Blausteina. Jako jeden z pierwszych polskich badaczy podjął on namysł nad wychowawczym i edukacyjnym potencjałem filmu. Kontynuatorem myśli Blausteina był wykształcony na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie Bolesław W. Lewicki. Podkreślał on zarówno artystyczne walory filmu rozumianego jako dzieło sztuki, jak i wpływ oglądania filmów na postawy moralne widzów. Postulował, aby szkoła umożliwiała uczniom kontakt z filmowymi arcydziełami oraz uczyła kompetencji odbiorczych. Po wojnie Lewicki propagował kształcenie filmoznawcze w ramach przygotowania do zawodu przyszłych nauczycieli polonistów. Jego uczennica Ewelina Nurczyńska-Fidelska przeprowadziła grupie łódzkich nauczycieli polonistów włączających wiedzę o filmie w program szkolny¹. Z działań łódzkich nauczycieli i naukowców wyłoniło się antropologiczne rozumienie filmu jako tekstu kultury, który odgrywa istotną społecznie

* We wstępie wykorzystano zmodyfikowane fragmenty artykułów J.H. BUDZIK: *Trudne kontekstualizacje kina autorskiego: Wojciech Smarzowski w repertuarze dla cudzoziemców* (w: *Glottodydaktyka polonistyczna III. Materiały z konferencji naukowej „Stereotypy w nauczaniu języka polskiego jako obcego”*. Pobierowo, 21–22 maja 2012. Red. J. IGNATOWICZ-SKOWROŃSKA, M. KOBUS. Szczecin 2013, s. 41–64) i *Edukacja filmowa w Polsce: źródła, konteksty, tendencje* („43. Forum Wokół Kina. Biuletyn” 2017, nr 1, s. 7), oraz fragmenty rozprawy doktorskiej A. TAMBOR: *Film jako przedmiot i narzędzie nauczania kultury i języka polskiego jako obcego* (<https://www.sbc.org.pl/dlibra/show-content/publication/edition/188016?id=188016> [data dostępu: 10.07.2018]).

¹ W. BOBIŃSKI: *Teksty w lustrze ekranu. Okołoilmowa strategia kształcenia literacko-kulturowego*. Kraków 2011, s. 75–80; E. NURCZYŃSKA-FIDELSKA: *Edukacja filmowa na tle kultury literackiej*. Łódź 1989; EADEM, B. PARNIEWSKA, E. POPIEL-POPIOŁEK, H. ULIŃSKA: *Film w szkolnej edukacji humanistycznej*. Warszawa–Łódź 1993.

rolę opowiadania o człowieku i jego rzeczywistości². Wiele lat i reform edukacji później, pomimo ciągłych prób nacisku na silniejsze wykorzystanie materiałów filmowych w nauczaniu nadal niestety nie widać na tym polu większych efektów. Nauczyciele języka polskiego, historii, nauki o kulturze czy wiedzy o społeczeństwie powinni korzystać z możliwości, jakie daje im film, a jednak wciąż ogół społeczności wydaje się temu raczej niechętny. W konsekwencji edukacja filmowa w polskiej szkole ma przede wszystkim charakter „przyliteracki”, a film nie jest, pomimo zajmowanej w umysłach współczesnej młodzieży pozycji (przewyższającej literaturę), medium, które traktuje się nie tylko jako narzędzie, ale przede wszystkim przedmiot nauczania *sensu stricto*. Takie podejście do tworzywa filmowego w szkole przekładałoby się także na wykorzystanie materiałów audiowizualnych w pracy z cudzoziemcami.

O zaletach wprowadzania filmu na zajęcia z języka polskiego jako obcego pisze m.in. Mirosław Jelonkiewicz: „Film znakomicie przybliży odbiorcy kulturę i realia życia kraju, w którym dzieje się akcja. Bariera językowa może zostać pokonana poprzez dodanie napisów, ale nawet bierne osłuchiwanie się z językiem obcym ma znaczenie w procesie nauki języka obcego”³. Praca z fragmentami filmowymi przynosi uczącym się wiele korzyści: pomaga w rozwijaniu kompetencji rozumienia ze słuchu, przyczynia się do wzbogacania słownictwa (w tym słownictwa specjalistycznego⁴), zapamiętania frazeologizmów, konstrukcji składowych, utrwała wzorce fonetyczne itp. Żywy język (choć niepozbawiony pewnych wyraźnie istniejących w nim naturalnie elementów, np. wulgaryzmów) pozwala na rozwijanie u studenta umiejętności niezbędnych w codziennej komunikacji. Zrozumienie tekstu autentycznego lub jego fragmentów (film, serial, reklama, program telewizyjny) wyzwała w studencie dodatkowy poziom motywacji. Dzięki wykorzystaniu i zrozumieniu takiego materiału podczas zajęć chętniej sięga on po podobne teksty kultury samodzielnie w domu. Co ważne, oglądanie materiałów audiowizualnych może też posłużyć do zapoznania studenta z aktualnymi zmianami w języku.

Za pośrednictwem filmu uczący się poznaje również realia, obyczaje i zachowania typowe dla danej kultury, jeśli oczywiście lektor wybierze takie przykłady, których twórcy nie posługują się groteską, satyrą czy karykaturą. Zarówno filmy fabularne, jak i dokumentalne służyć mogą zatem jako narzędzia pomocnicze w kształceniu kompetencji (między)kulturowych. Podkreślić przy tym należy, że nie chodzi tu o akademicką wiedzę na temat kultury polskiej, ale raczej

² Uwagi na temat edukacji medialnej w Polsce por. W. BOBIŃSKI: *Teksty w lustrze ekranu...*, s. 73–75, 90.

³ M. JELONKIEWICZ: *Film jako tekst kultury w komunikacji interkulturowej (wykorzystanie filmów w nauczaniu cudzoziemców wiedzy o Polsce i jej kulturze)*. „Postscriptum Polonistyczne” 2008, nr 2 (2), s. 179.

⁴ Wciąż istnieje niewiele materiałów oraz podręczników kształcących kompetencję w tym zakresie.

o kompetencje, które pozwolą uczącemu się zrozumieć, jak funkcjonuje polskie społeczeństwo, oraz wpłyną na jego umiejętność odnalezienia się w danych sytuacjach komunikacyjnych i społecznych. Ten aspekt edukacji kulturowej w nauczaniu jppo⁵ podkreśla Romuald Cudak: „Nie zaniedbując poznawania polskiej kultury narodowej, ważne z praktycznego punktu widzenia staje się poznawanie i rozumienie tego, co stanowi współczesne życie społeczne. Natomiast w centrum obszaru kulturowego »tu i teraz«, należałoby umieścić przede wszystkim kulturę społeczną – to, co składa się na kulturowy wymiar naszego życia codziennego zarówno w egzystencjalnym, jak i społecznym wymiarze. Są to ceremonie rodzinne, związane z narodzinami, życiem i śmiercią, uroczystości polskiego roku obrzędowego oraz towarzyszące im rytuały społeczne i konwencje zachowań”⁶. Jeśli lektor przyjmie taką perspektywę, przygotowując lekcję z wykorzystaniem filmu, przekona studentów, że dzięki zaproponowanym aktywnościom osiągną oni swoje cele edukacyjne.

Nie zapominajmy jednak, że omawianie filmów na zajęciach wymaga od prowadzącego odpowiedniego przygotowania w zakresie podstaw wiedzy o filmie i historii polskiego kina. Ćwiczenia związane z analizą i interpretacją filmu wykraczają poza ramy praktyki glottodydaktycznej, a zatem od uczących się nie możemy wymagać, by znali słownictwo czy strategie pracy z przekazami audiowizualnymi. Poza kursami z historii polskiego kina dla obcokrajowców to nie zdobycie wiedzy o filmie jest celem zajęć, na których oglądamy ze studentami jego fragmenty – jest nim zawsze dążenie do poszerzenia określonych kompetencji językowych i kulturowych uczących się. Dzięki wzbogacaniu zajęć o elementy kulturowe z całą pewnością zwiększa się efektywność nauczania. Kultura to wzorce myślenia i zachowań, jakie prezentuje dana grupa społeczna – w tym przypadku wspólnota językowo-kulturowa. Zawierają się w nich podstawowe zagadnienia, które sprawiają trudność każdej osobie uczącej się języka obcego. Są to m.in.: odmienne postrzeganie czasu, niewłaściwe kontekstowo wykorzystanie form grzecznościowych (szczególnie ważne w przypadku języka polskiego, w którym te właśnie formy są niezwykle kłopotliwe w użyciu), sfera intymności, maniery przy jedzeniu, podejście do picia alkoholu, zależności w kontaktach oficjalnych (trudne do objaśnienia np. studentom pochodzącym z Azji, a z drugiej strony tym z Ameryki Północnej), formy adresatywne, narzekanie i komplementy. Kompetencja międzykulturowa, którą student powinien nabywać w trakcie uczenia się języka obcego, obejmuje te właśnie zagadnienia oraz wiele innych. Poprawność gramatyczna nie zapewnia użycia zdań czy wyrażeń we właściwym kontekście, a czytanki w podręcznikach niezwykle rzadko gwarantują możliwość zaprezentowania naturalnej sytuacji komunikacyjnej. W tym

⁵ Tzn. języka polskiego jako obcego.

⁶ R. CUDAK: *Notatki do „analizy tekstu kultury”. Na przykładzie pogrzebu*. W: *Sztuka czy rzemiosło. Nauczyciel Polski i polskiego*. Red. A. ACHTELIK, J. TAMBOR. Katowice 2007, s. 173.

właśnie zakresie nauczyciel może wykorzystać materiały filmowe. Dzięki nim możliwe jest ukazanie okoliczności, w jakich powinny być używane konkretne akty mowy lub stosowane zachowania właściwe danej, wyuczanej kulturze.

Percepcja kultury poprzez film może być zaburzona przez odbiór dzieła jako takiego, może zniekształcać obraz obcej kultury z powodu jej niezrozumienia. Zadaniem nauczyciela jest pokazywanie studentom filmów wartościowych i ważnych, traktowanych jako istotna część historii polskiej kinematografii narodowej, czy „kultowych”⁷. Dobierając jednak film na zajęcia, powinno się pamiętać o kilku czynnikach, które nie miałyby znaczenia w innych okolicznościach ich oglądania. Pierwszym kryterium utrudniającym cudzoziemcowi recepcję dzieła filmowego będzie na pewno archaiczny lub nietypowy język (nadmiar wulgaryzmów, slang, gwara, archaizmy itp.). Warto wziąć pod uwagę fakt, że napisy w języku obcym nie zawsze są w tej materii ułatwieniem. Musiałyby one być bowiem przygotowane w języku ojczystym studenta. Napisy w języku trzecim często nie są w stanie spełnić pokładanych w nich nadziei. Kolejnym problemem, z jakim zetknie się nauczyciel, będzie nierzadko pojawiające się w polskim kinie wypaczanie elementów kulturowych i socjologicznych. Młodzi ludzie przejawiają tendencje do traktowania poważnie fragmentów, które dla starszych pokoleń są oczywistym przerysowaniem i satyrą na rzeczywistość, zatem projekcja musi być poprzedzona wstępem merytorycznym dotyczącym nie tylko realiów ukazywanych w dziele, ale także sposobów radzenia sobie z codziennością przez twórców filmowych.

Opisanymi we wstępie kryteriami starałyśmy się kierować, przygotowując zestaw filmów zaproponowanych w książce, którą oddajemy Czytelnikowi do rąk. Filmy, które zostały opracowane w niniejszym podręczniku, mają różnorodne wartości językowo-realioznawcze. Zaproponowałyśmy filmy krótkometrażowe, które ze względu na swoją niewielką objętość nadają się do wykorzystania w całości podczas dowolnych zajęć. Zestaw oferowanych filmów ma pełnić jednak nie tylko funkcję urozmaicenia lekcji, ale także zapełniać lukę, która wytworzyła się w materiale proponowanym przez współczesne podręczniki do nauki jpo. Filmy ujęte w książce tworzą swoisty katalog pretekstów do rozmowy na tematy trudne, pomijane przez większość podręczników. „Tematy ryzykowne tworzą bowiem swoisty katalog problemów, które mogą wystąpić w komuni-

⁷ Nauczyciel powinien zachować szczególną ostrożność w przypadku filmów cenionych, uznawanych za produkcje o bardzo wysokiej wartości artystycznej. Pokusa pokazywania dzieł nagradzanych, ambitnych jest oczywiście ogromna i nie powinna być rugowana z procesu nauczania, jednak nauczyciel musi zdawać sobie sprawę z tego, że nie wszyscy uczący się cenią kino trudne, co więcej – nie wszyscy lubią filmy w ogóle. Nie mamy przecież do czynienia ze studentami filmoznawstwa czy innych kierunków artystycznych. Uczący się języka obcego mają różne profesje, różne zainteresowania i nie zawsze należy do nich właśnie kino. Filmy trudne w odbiorze wymagają starannego przygotowania wstępu oraz umiejętności wyjaśnienia studentom, w jakim celu dany materiał oglądają. Nauczyciel musi mieć na względzie, że samo uznawanie filmu za ważny dla historii kina polskiego nie jest wystarczającym argumentem dla uczącego się.

kacji między uczącym się języka polskiego cudzoziemcem a rodzimym użytkownikiem polszczyzny⁸. Zadaniem nauczyciela jest świadome podejście do tej delikatnej materii i „uzbrojenie” studenta w taki zasób słownictwa i kompetencji kulturowych, aby jak najmniej było pól, w których porozumienie z polskimi rówieśnikami będzie niemożliwe.

Zagadnienia kulturowe do poszczególnych filmów to tylko jedna z części oferowanych jednostek lekcyjnych. Poza nimi proponujemy zestaw różnorodnych (kształtujących wszystkie sprawności językowe) ćwiczeń dopasowanych tematycznie do konkretnej produkcji. Podstawowym celem podręcznika jest rozwijanie u studentów sprawności komunikacyjnej. W poszczególnych scenariuszach ani w zawartych w nich ćwiczeniach nie zostały określone poziomy językowe. Nie określałyśmy ich świadomie i celowo, aby dać nauczycielowi lub lektorowi możliwość dostosowania poszczególnych elementów do potrzeb i zainteresowań grupy. Ćwiczenia były testowane na uczących się o różnych kompetencjach językowych i większość z nich z powodzeniem sprawdzała się (czasem po niewielkich modyfikacjach) w grupach o skrajnie oddalonych od siebie poziomach. Innym ważnym argumentem decydującym o wybraniu danego filmu była jego dostępność online lub na wydaniach DVD będących wciąż w obiegu.

Każdy rozdział jest skonstruowany według podobnego schematu. Częścią otwierającą jest krótki szkic interpretacyjny. Następnie proponujemy zestaw tematów do dyskusji, dotyczących przede wszystkim zagadnień społecznych i kulturowych poruszanych w danym filmie. Po nim następują ćwiczenia językowe przeznaczone na różne poziomy zaawansowania. W końcowej części rozdziału umieszczamy sekcję „Trzeba i warto wiedzieć”, gdzie wypunktowane są te informacje o filmie i jego kontekstach, które uważamy za szczególnie ważne i przydatne w kontekście nauczania języka polskiego jako obcego, a także bibliografię oraz informacje o dostępności filmu w Internecie lub na DVD.

⁸ P. KAJAK: *Tematy tabu w nauczaniu języka polskiego jako obcego*. „Acta Universitatis Lodziensis. Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców” 2011, T. 18, s. 193–199.

Wykaz źródeł ilustracji

- s. 11 – archiwum własne Justyny Hanny Budzik
- s. 22 – zrzut z ekranu/kadr z filmu
- s. 30 – plakat do filmu *Mazurek* zamieszczony dzięki uprzejmości Studia Munka
- s. 53 – plakat *Zaduszki* (z serii *Plakat – Polska*) Ryszarda Kai zamieszczony dzięki uprzejmości Autora
- s. 71 – archiwum własne Agnieszki Tambor
- s. 79 – https://pl.wikipedia.org/wiki/Armata#/media/File:Kwidzyn_castle_cannons.jpg
[https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Replicas_of_irish_sword?use_lang=pl#/media/File:Albion_Kern_Medieval_Sword_07_\(7312951926\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Replicas_of_irish_sword?use_lang=pl#/media/File:Albion_Kern_Medieval_Sword_07_(7312951926).jpg)
https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Pistols_in_hand?uselang=pl#/media/File:Sig_sauer.jpg
https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Sabres_of_Italy?uselang=pl#/media/File:Sabre-IMG_1087-c-white.jpg
[https://pl.wikipedia.org/wiki/%C5%81uk_\(bro%C5%84\)#/media/File:Hun_bow.jpg](https://pl.wikipedia.org/wiki/%C5%81uk_(bro%C5%84)#/media/File:Hun_bow.jpg)
https://pl.wikipedia.org/wiki/Rewolwer#/media/File:Nagant_Revolver.jpg
<https://pl.wikipedia.org/wiki/Plik:Arbalette-p1000546.jpg>
- s. 86 – fot. Paweł Kiszkiel / AG, http://ladnydom.pl/czterykaty/1,58140,10760690,Jak_prawidlowo_ulozyc_na_stole_talerze_i_sztucce_.html
- s. 87 – obrazek pochodzi z podręcznika *Miło mi panią poznać* autorstwa A. Achteлик i B. Serafin
- s. 101 – <https://pixabay.com/en/toy-train-blue-locomotive-rail-154101/>, licencja CC0
- s. 119 – https://pl.wikipedia.org/wiki/Historia_Gniezna#/media/File:Dawny_katedralny_ko%C5%9Bci%C3%B3%C5%82_gnie%C5%BAnie%C5%84ski2.jpg
- s. 132 – zrzut z ekranu/kadr z filmu

Spis treści

Wstęp	5
Aktorskie filmy krótkometrażowe	11
<i>Brzydkie słowa</i>	13
<i>Dwaj ludzie z szafą</i>	19
<i>Mazurek</i>	26
<i>Mika</i>	34
<i>Moje miejsce</i>	41
<i>Święto Zmarłych</i>	48
<i>Sezon na kaczki</i>	56
<i>Warszawianka</i>	64
Filmy animowane	71
<i>Animowana historia Polski</i>	73
<i>Bankiet</i>	82
<i>Danny Boy</i>	90
<i>Podróż</i>	98
<i>Reksio poliglota</i>	108
<i>Schody, Katedra</i>	114
<i>Szkoła</i>	124
<i>Tango</i>	129
Wykaz źródeł ilustracji	135

Redakcja
AGNIESZKA PLUTECKA

Projekt okładki
ANNA KRASNODĘBSKA-OKRĘGLICKA

Redakcja techniczna
MAŁGORZATA PLEŚNIAR

Korekta
MAGDALENA CWAJNA
LIGIA DZIADAS

Łamanie
MAREK ZAGNIŃSKI

Copyright © 2018 by
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

ISSN 1644-0552
ISBN 978-83-226-3478-3
(wersja drukowana)
ISBN 978-83-226-3479-0
(wersja elektroniczna)

Wydawca
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice
www.wydawnictwo.us.edu.pl
e-mail: wydawus@us.edu.pl

Wydanie I. Ark. druk. 8,75. Ark. wyd. 8,0.
Papier offset. kl. III, 90 g Cena 20 zł (+VAT)

Druk i oprawa: Volumina.pl Daniel Krzanowski
ul. Księcia Witolda 7-9, 71-063 Szczecin